

і гусаком з твора Ільфа і Пятрова “Залатое цяля”, пры гэтым узгадваючы словы А. Бэндара: “Панікоўскі, адпусціце птушку!”

Ружачкі (На ружачках) – месца ля помніка загінулым падчас цісканіны 30 мая 1999 г. Каля ўвахода на станцыю метро “Няміга” з боку плошчы 8 Сакавіка. Гэта назва ўзнікла таму, што 40 руж і 13 цюльпанаў з паламанымі сцёбламi, якія метафарычна раскіданы па прыступках, сімвалізуюць абарваныя жыцці тых 53 чалавек, што загінулі ў цісканіне.

Флакoн – 24-павярховы адміністрацыйны будынак, які знаходзіцца па адрасе Мельнікайтэ, 2. Такую назву будынак атрымаў таму, што падобны да парфумернага флакона (просты прамавугольны флакон і незвычайны, цікавы каўпачок). Наверсе ў гэтым “каўпачку ад флакона”, ці, як яшчэ называлі, “карабліку”, дзе зараз шылда Paritetbank, размяшчаецца вузел сувязі, а яшчэ вышэй знаходзіцца сталовая для супрацоўнікаў кампаніі БелХард, з якой можна было некалі падняцца на дах будынка.

Шапка Манамаха (“Шляпа”, Цюльпан, “Рамашка”, Каракаціца) – выставачны комплекс “БелЭкспа” на праспекце Пераможцаў (Машэрава). Разнастайнасць гэтых неафіцыйных назваў для аднаго аб’екта тлумачыцца тым, што сам комплекс мае незвычайную форму.

Дарэчы, многія неафіцыйныя мікратапонімы, напрыклад, найменні мікрараёнаў горада Мінска, узніклі на аснове фанетычнай (гукавой) асацыяцыі, па аналогіі з запазычанымі назвамі:

Чыкага – мікрараён “Чыжоўка”;

Рыа-дэ-Шабанэйра – мікрараён “Шабаны”;

Сербія – мікрараён “Серабранка”;

Лош-Анджэлес – мікрараён “Лошыца”;

Малібу – мікрараён “Малінаўка” і некаторыя інш..

Такім чынам, кожны неафіцыйны гарадскі мікратапонім у сваёй назве адлюстроўвае гісторыю таго ці іншага аб’екта. Яны ўваходзяць ва агульны ўжытак жыхароў горада і перадаюцца з пакалення ў пакаленне, замацоўваюцца за там месцам, нават калі яно змяніла свой знешні выгляд.

Бібліяграфічны спіс

1. Адамовіч, Я. М. Мікратапанімічныя назвы. Тапаграфія. Гідралогія / Я. М. Адамовіч. – Мінск, 1971. – 112 с.

2. Лобань, Н. П. Канатацыйныя ўрбанонімы Мінска / Н. П. Лобань, Я. У. Пархоменка // Роднае слова. – № 8. – 2015. – С. 35 – 38.

УДК 81.373.47+81.342.4

ГУКАВЫЯ ПАКАЗЧЫКІ КАНАТАЦЫЙНАЙ АФАРБОЎКІ СЛОВА¹ SOUND INDICATORS OF THE CONNOTATIVE COLORING OF THE WORD

Г. А. Талочка

Н. А. Talochka

*Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка;
Навук. кір. – Н. П. Лобань, канд. філал. навук, дацэнт*

¹ Артыкул падрыхтаваны пры фінансавай падтрымцы Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь.

У артыкуле падаецца інфармацыя пра гукавыя паказчыкі канатацыйнай афарбоўкі слова, вызначаюцца праявы гукавой экспрэсіўнасці слова; разглядаецца сувязь гукавога афармлення слова і яго значэння.

The article provides information about the sound indicators of the connotative color of the word, identifies the manifestations of sound expressiveness of the word; the connection between the sound design of a word and its meaning is considered.

Ключавыя словы: канатацыя; гук; гукасімвалізм; гукаперайманне; значэнне.

Keywords: connotation; sound; sound symbolism; sound perception; value.

У сучаснай лінгвістыцы гукавая абалонка невытворных слоў звычайна лічыцца адвольнай, нематываванай адносна іх значэння. У сувязі з гэтым існуе меркаванне, што фанетычная форма гэтых знакаў не мае сэнсу. Аднак на працягу ўсёй гісторыі лінгвістыкі прасочваецца існаванне ідэі наконт таго, што гукі мовы змястоўныя самі па сабе, і гэта змястоўнасць адпавядае значэнням слоў. Так, любая форма ўтрымлівае ў сабе некаторую інфармацыю. Найбольш поўнае і паслядоўнае адлюстраванне ідэя змястоўнасці гукавой формы моўнага знака знайшла ў разглядзе феномена сімвалікі гукаў, фанетычнага сімвалізма, фонасемантыкі.

Вучэнне аб гукавой выяўленчасці – *фонасемантыка* – прыадчыняе заслону над таямніцай старажытнага спосабу пазнання, адлюстраванага ў сістэме функцыянавання мовы. Фонасемантыка выяўляе заканамернасці суадносін гука і сэнсу і дапаўняе нашы ўяўленні аб прыродзе паходжання і ўспрымання пэўнага слова. Расійскі лінгвіст А.П. Жураўлёў прапануе ідэю ацэньваць асобна ўзятыя гукі мовы з дапамогай розных прыкмет, што, на яго думку, дазваляе не толькі выявіць у гукаў змястоўнасць, але і літаральна вымераць ўласцівасці гукаў, прасачыць іх уздзеянне на слухача [2].

Менавіта А. П. Жураўлёў у сваіх працах сцвярджае, што значэнне слова складаецца з трох частак:

- паняццёвае ядро – асноўная частка слова, яе мы выразна ўсведамляем, можам апісаць, вытлумачыць;
- прыкметны аспект – аспект значэння слова, які мы ўсведамляем недастаткова выразна, але яго можна ахарактарызаваць шляхам пералічэння прыкмет;
- фанетычная значнасць слова – невыразны арэол вакол прыкметнай абалонкі слова, які мы не ўсведамляем, але ён аказвае ўплыў на ўспрыманне слова і яго функцыянаванне ў мове [2, с. 28].

Вядома, слова ўяўляе сабою адзінства значэння і гучання. Гэта значыць, што ў мове няма слоў, якія мелі б значэнне, але не мелі б гучання, таксама, як няма слоў, якія маюць гучанне, але не маюць значэння.

У аснову намінацыі кожнага слова пакладзена пэўная прыкмета, якая з'яўляецца вызначальнай. Асабліва выразна гэта бачна на прыкладзе канатацыйнай лексікі. Канатацыйна афарбаваныя словы могуць абазначаць рух, рэчы, знешні выгляд, душэўны стан, памер.

Гучанне слоў гарманічна зліваецца з іх значэннямі, што надае словам жыццёвую сілу, забяспечвае шырокае іх ужыванне з прамым і з пераносным значэннямі. Чаму *дуб* – сімвал моцы, сілы, мужнасці, а *вярба* або *рабіна* – пяшчоты і жаноцкасці? Вядома, у першую чаргу таму, што *дуб* – магутнае і моцнае дрэва, а *вярба* – гнуткая і трапяткая, *рабіна* – тонкая і прыгожая. Гучанне гэтых слоў таксама падтрымлівае менавіта гэтыя характарыстыкі, дапамагае "адушаўленню". Так, можна параўнаць узаемасувязь гучання і значэння слоў *лілея* і *лапух*. *Лілея* стала жаночым імем не толькі дзякуючы прыгажосці кветкі, але, несумненна, дзякуючы прыгажосці і жаноцкасці гучання. А вось са слова *лапух* імя ніяк не атрымаецца – гучыць дрэнна. Затое ў пераносным значэнні непрыемнасць гучання

выкарыстоўваецца дарэчы: «*Эх ты, лалух*» – характарыстыка зусім непрыемная. Але ў самой расліне няма нічога дрэннага. Такія параўнанні выяўляюцца не толькі ў сферы расліннага свету. Уся прырода, якая акаляе чалавека, даўно знайшла адлюстраванне ў словах, адшліфаваных мовай і часам. Напрыклад, гучанне слова *вясна* мае вельмі мілагучную характарыстыку – "далікатны", што пасуе значэнню слова. А слова *вулкан* мае наступныя характарыстыкі: "вялікі", "моцны", "велічны", "гучны", што таксама ў поўнай меры адпавядае яго значэнню [2, с. 48].

Відавочнай з'яўляецца сувязь паміж гукавыяўленчасцю і экспрэсіўнасцю слова. Менавіта адпаведныя спалучэнні гукаў надаюць слову канатацыйную афарбоўку.

Праявы экспрэсіўнасці ў слове могуць выражацца па-рознаму. Услед за А. П. Жураўлёвым і Н. А. Лук'янавай вылучым найбольш частыя прыкметы гукасімвалізма.

Па-першае, наяўнасць у слове "негатыўнага" зычнага гука, які асацыіруецца з адмоўнымі эмоцыямі. Да такіх гукаў у першую чаргу аднясем гукі [х], [х'], [ш], [ж]: *хлюст, хам, хамло, хамула, хвалько, хапуга, хапун, хапуха, хара, халуй, халуйства, халупа, халэбус* (гібель, канец, смерць), *халера* (лаянк.), *халепя, халоп* (прыслужнік каго-н.), *халтуршчык, халява, хана, хлам'ё, хлус, хлыст (хлюст), хлюпа, хлюпота, хлюпкі, хныкаць, хцівы, шалахвост, шалапут, шаленец, шаляніца, шалёны, шалопаць, шалудзівы, шальмаваць, шамкаць, шантрапа, шарахнуць, шаркун, шахер-махер, шахрай, шація, шашні, швах, шворыцца, швэндаць, шкадлівы, шкандыбаць, шкуматаць, шлында, шлюха, шляцца, шманаць, шмаравоз, шмаццё, шныпарыць, шнырыць, шлындаць, шпанюк, шчанюк, штурхатня, шалыгаць, шэльма, жмінда, жміндзіла, жэрці* і інш.

Па-другое, экспрэсіўнасць можа праяўляцца праз спалучэнне "кепскага" зычнага з галоснымі [у], [ы], напрыклад: *жудасць, жуллё, жупел* (што-н. страшнае, агіднае; пужала), *жывадзёр, жыжа, худзізна, худзеча, худзіна, хуліган, хунта, шуры-муры, шуміха, шулер, шугануць* (прагнаць каго-н. адкуль-н.), *шылахвостка, шыкаць, шыбенік* (свавольнік, балаўнік), *шыш, шыцца* (прыкідвацца кім-н.) і інш.

Па-трэцяе, гэта наяўнасць ў гукавой форме слова спалучэнняў зычных, якія звязваюцца з негатыўнай з'явай і/або яе адмоўнай ацэнкай. У асноўным гэта спалучэнні з гукамі [р] – *бр, тр, гр, кр, хр, мр, рп, рл, рз*, якія могуць звязвацца з галоснымі [у], [ы] або з "негатыўнымі" зычнымі [3, с. 96–97], напрыклад: *ветрагон* (разм., неадабр., лёгкадумны, пусты чалавек), *брахаць* (перан., разм. ілгаць, хлусіць, маніць, паклёпнічаць, абгаворваць, нагаворваць), *корпацца* (перан. рабіць, што-небудзь марудна, не спяшаючыся або няўмела), *трыбух* (разм. страўнік).

Таксама праявай сінэстэзіі (ад грэч. "разам" + "адчуванне") нейралагічны феномен, пры якім раздражненне ў адной кагнітыўнай сістэме прыводзіць да аўтаматычнага раздражнення іншай сістэмы) і гукасімвалізма трэба лічыць наяўнасць у слове розных гукавыяўленчых і гукапераймальных кампанентаў: *бубнець, бурчаць, фыркаць, балбатаць, барматаць, шваркаць, шаркаць, лапатаць* і т.п. Гэту групу слоў, як адзначае Н. А. Лук'янава, пераважна прадстаўляюць дзеясловы з агульным семантычным кампанентам 'гаварыць', 'хадзіць', 'працаваць', 'біць' і некаторыя інш. Можна гаварыць пра экспрэсіўнасць прэфіксаў і карней гукапераймальнага і гукасімвалічнага характару: *хлюпаць, жлуціць, нажлуціцца, прыхвасцень, верціхвостка, бухаць, бубніць, уцюрыцца*.

Блізкія да гэтай групы слоў моўныя адзінкі, у структуры якіх вылучаюцца кампаненты *бала, тара: баламут, балаболіць, балаболка, балбатуха, тарабаніць, тарабаршчына, тарарам, тарарах, тарарахнуць, тараторыць, тарахцець (балбатаць), тарашчыць* і некаторыя іншыя.

Яшчэ адна прыкмета гукасімвалізма – зычныя [ф], [ц] у спалучэнні з галоснымі (фу, ца, ха, фр, ух і інш.), якія паказваюць негатыўную семантыку наймення: *фіфа, цаца, хахаль, фуфыра, шафяруга*.

Паўторы складоў з адным і тым самым галосным гукам таксама сведчаць пра выяўленчую выразнасць лексем: *цаца, хахаль, хаханькі, хіхіканне, фіфа, абармот, ахламон, хунхуз (бандыт, грабежнік), шушукацца*.

Канатацыйная лексіка пацвярджае вывады А. П. Жураўлёва і Н. А. Лук'янавай аб сувязі гукапераймання і гукасімвалізма з пераносным, метафарычным значэннем слова. Падмацуем гэты адпаведнымі прыкладамі: перан. *халера, фурыя, хамелеон, чума, пацук, выдра, бугай, жук, гадзіна* і г.д.

Такім чынам, прааналізаваны матэрыял дае грунтоўныя падставы меркаваць, што паміж гукавой формай канатацыйнага слова і яго значэннем існуе непарыўная, спецыфічная сувязь, якая знаходзіць адлюстраванне ў незвычайнай гукавой форме. Спецыфічнасць, а таксама ўнікальнасць гукавых форм узнікае на аснове словаўтваральнай метафарычнасці, гукапераймання і гукавыяўленчасці.

Бібліяграфічны спіс

1. Воронин, С. В. Основы фоносемантики / С. В. Воронин. – Изд. 2-е, стереотип. – М. : Ленанд, 2006. – 239 с.
2. Журавлёв, А. П. Звук и смысл / А. П. Журавлёв. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Просвещение, 1991. – 155 с.
3. Лукьянова, Н. А. Экспрессивная лексика разговорного употребления (проблемы семантики) / Н. А. Лукьянова. – Новосибирск : Наука, 1986. – 229 с.

УДК 811

ЗАИМСТВОВАНИЕ ФОРМ ВЕЖЛИВОСТИ КАК НАЧАЛО СТАНОВЛЕНИЯ РУССКОГО РЕЧЕВОГО ЭТИКЕТА (НА МАТЕРИАЛЕ РУССКИХ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ XVI В.) BORROWING OF POLITENESS FORMS IN THE 16TH CENTURY AS THE BEGINNING OF RUSSIAN DIPLOMATIC ETIQUETTE FORMATION (BASED ON RUSSIAN DIPLOMATIC TEXTS OF THE 16TH CENTURY)

К. А. Третьякова

K. A. Tretyakova

*Белорусский государственный педагогический университет
имени Максима Танка;*

Науч. рук. – Н. В. Соловьева, канд. филол. наук, доцент

В статье исследуется вопрос об употреблении *ты-вы*-форм в русском дипломатическом дискурсе. Изучается понятие официально-делового этикета и его влияние на использование местоимений 2-го лица ед. и мн.ч. при обращении к адресату. Устанавливается взаимосвязь между использованием местоимений в русском языке и английском/немецком языках, и как результат заимствование уважительной традиции обращения на «вы» к адресату.

The article examines the issue of the use of different you-forms in Russian diplomatic discourse. The notion of official etiquette and its influence on the usage of the second person singular and plural pronouns when addressing the addressee is being studied. The relation is established between the use of pronouns in Russian and English/German, and as a result, the borrowing of a polite tradition of referring to “you” to the addressee.